

The Iranian Association of
Medical Law

The Bioethics and Health
Law Institute

Protection of the Right to Health in Non-Binding Documents of International Environmental

Fatemeh Al-Sadat Ojaghzadeh Mohammadi¹, Ali Mashhadi^{2*}, Ali Reza Arashpour³

1. Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

2. Department of Public and International Law, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran.

3. Department of Law, Faculty of Administrative Science and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: From the basic human rights, the right to health is an inherent right, to have the highest standard of physical and mental health and from all medical services, public health, work environment and healthy living environment, which is a manifestation of a high position, such as the right to life, the right to health according to have global standards. Therefore, governments and individuals have duties according to the third generation human rights texts. The right to health has been examined in non-binding documents and the purpose of the article is to express the basic concepts, analyze the right to health and its relationship with the right to a healthy environment in non-binding documents and the commitment of governments.

Method: In this research, the descriptive analytical writing method was used and library sources and data collection were used.

Ethical Considerations: In the article, the originality of the text, honesty and trustworthiness have been observed.

Results: The most important finding of the research is that the right to health is closely related to the right to the environment. And this is reflected in non-binding international environmental documents. This reflection will provide the basis for the gradual transformation of the relationship between the right to health and the right to the environment.

Conclusion: Having the right to health is a requirement of the right to life and the environment. The quality of the environment and the guarantee of the right to benefit from a healthy environment can be called the background of the amount of human benefit from the right to health and quality of life. The necessity of this is mentioned in the non-binding international documents of environmental rights and can be the basis for the evolution of the rules.

Keywords: Environment; International Environmental Law; Right to a Healthy Environment; Right to Health

Corresponding Author: Ali Mashhadi; **Email:** droitenviro@gmail.com

Received: June 10, 2024; **Accepted:** December 22, 2024; **Published Online:** December 02, 2025

Please cite this article as:

Ojaghzadeh Mohammadi FA, Mashhadi A, Arashpour AR. Protection of the Right to Health in Non-Binding Documents of International Environmental. Medical Law Journal. 2025; 19: e48.

حمایت از حق بر سلامت در اسناد غیر الزام آور حقوق بین الملل محیط زیست

فاطمه السادات اجاق زاده محمدی^۱، علی مشهدی^{۲*}، علی رضا آرش پور^۳

۱. گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

۲. گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

۳. گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: حق بر سلامت یک حق بنیادین بوده و مطابق این حق انسان باید بیشترین معیار سلامت فیزیکی و روانی را داشته و از کلیه خدمات پزشکی، بهداشت عمومی، محیط کار و محیط زیست سالم که تجلی جایگاه بالایی همانند حق بر زندگی، حق بر سلامت طبق معیارهای جهانی دارا باشد. بنابراین دولت ها و اشخاص، بنا بر متون حقوق بشری نسل سوم دارای تکالیفی هستند. حق بر سلامت در اسناد غیر الزام آور مورد بررسی قرار گرفته که هدف مقاله بیان مفاهیم اساسی، تحلیل حق بر سلامت و رابطه آن با حق بر محیط زیست سالم در اسناد غیر الزام آور و تعهد دولت ها می باشد.

روش: در این تحقیق روش توصیفی - تحلیلی نگارش و از منابع کتابخانه ای و فیش برداری استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در مقاله اصالت متن، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته ها: مهم ترین یافته پژوهش این است که حق بر سلامتی ارتباط وثیقی با حق بر محیط زیست دارد و این امر در اسناد بین المللی غیر الزام آور محیط زیست منعکس که این انعکاس زمینه تحول تدریجی مناسبات میان حق بر سلامتی و حق بر محیط زیست را فراهم خواهد نمود.

نتیجه گیری: برخورداری از حق بر سلامتی لازمه حق بر حیات و محیط زیست بوده، به طوری که کیفیت محیط زیست و تضمین حق بهره مندی از محیط زیست سالم را می توان پیش زمینه میزان بهره مندی بشر از حق بر سلامتی و کیفیت حیات عنوان نمود. ضرورت این امر در اسناد بین المللی غیر الزام آور حقوق محیط زیست مورد اشاره قرار گرفته و می تواند زمینه ساز تحول قواعد باشد.

واژگان کلیدی: سلامت؛ حق بر محیط زیست سالم؛ حق بر سلامت؛ اسناد حقوقی

نویسنده مسئول: علی مشهدی؛ پست الکترونیک: droitenviro@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۲؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۱۱

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Mohammadi Ojaghzadeh FA, Mashhadi A, Arashpour AR. Protection of the Right to Health in Non-Binding Documents of International Environmental. Medical Law Journal. 2025; 19: e48.

مقدمه

از حقوق اساسی «حق تمتع از بالاترین معیارهای دستیابی به سلامتی» بوده که جهت ایجاد و منتفع شدن از دیگر حقوق و آزادی‌ها دارای جایگاه والایی می‌باشد که از منظر مضمونی به نسل دوم و سوم حقوق بشر وابسته است، مع الوصف پیوندی مقارن با سایر حقوق دارد، حق بر سلامت تلفیق بسیاری از حق‌ها را مدون نموده که هر یک وظیفه غیر قابل انکاری را در شکل‌پذیری آن اعمال می‌نمایند، لکن می‌بایست اذعان نمود که حق بر سلامت غالب ارتباط را با حق بر محیط زیست سالم و بهداشت دارد. رابطه حقوق مزبور تا آن اندازه بوده که در پهنه دنیا، متون بسیاری جهت به نظم‌درآوردن چنین تعاملی و بیشترین پاسداری از محیط زیست و معاضدت کلیه دولت‌ها به جهت رهایی محیط زیست از مخاطرات آلودگی مورد پذیرش قرار گرفته، همچنین حق بر سلامت در فراگیرترین محتوای خود در ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مد نظر بوده که طبق بند دوم ماده مزبور درایت‌های دولت‌های عضو جهت فراهم‌نمودن بهره‌مندی تمام از این حق اخذ می‌گردد که دربرگیرنده ملزومات ذیل می‌باشد: - برآوردهای لازم در کم‌نمودن تولد کودکان مرده و ضرورت توجه به تولد و رشد سالم نوزادان؛

- ممانعت و درمان بیماری‌های مسری؛

- توسعه بهداشت محیط و بهداشت صنعتی در کلیه موارد؛

- تأمین حق بهداشت و تأمین اجتماعی.

ایضاً حق بر سلامتی در اعلامیه جهانی حقوق بشر مورد تأیید قرار گرفته است. در حقوق اساسی پاره‌ای از دولت‌ها همانند هند حق بر سلامت را تفسیر موسعی نموده‌اند و به دلیل اهمیت حق بر محیط زیست آن را بعد از حق بر سلامت مورد تعریف قرار داده‌اند.

از طرفی محیط زیست به مفهوم محیطی بوده که غالباً اثر شگرفی بر حیات تمامی موجودات به ویژه بشر داشته که این امر منجر می‌گردد تا کلیه موجودات در ارتباط با محیط اطراف خویش باشند که سیر زندگی را به وجود خواهند آورد. بر همین اساس ورود هرگونه آسیب به آن این امکان را ایجاد

خواهد نمود که زندگی هر قسم از موجودات و متعاقب آن حیات و سلامت افراد را مورد تهدید قرار دهد.

به همین صورت، منتفع‌بودن از آب سالم، طعام وافی، بهره‌مندی از طبیعت پاک و... سازنده جوهره سالم‌بودن بشر به حساب می‌آید. علاوه بر آن، منتفع‌شدن از حق زندگی در فقدان بهره‌مندی از تندرستی بدن و روح معنای خویش را از دست می‌دهد که این امر آشکارکننده این ادعا بوده که «تمامی نمونه‌های حقوق مربوط به انسان، به یکدیگر مرتبط و امکان جدانمودن آن‌ها از یکدیگر وجود ندارد.»

ایضاً حق داشتن محیط زیست سالم که در دسته نسل سوم حقوق بشر بوده، از منشأ حق داشتن سلامتی اشباع می‌گردد، در نتیجه، می‌بایستی حق برداشتن سلامتی را جزء حقوق اساسی در نظر داشت که جهت محقق‌شدن و بهره‌مندی از دیگر حقوق شایسته است. به همین دلیل در بسیاری از متون جهانی، منطقه‌ای و همچنین در قواعد داخلی کشورها به عوامل بسیاری که اثرات سوء بر محیط زیست داشته و متعاقب آن بر سلامت موجودات زنده تأثیرات ناخوشایندی خواهد گذاشت، اشاره داشته‌اند. از جمله اثرات مخرب منتج از معضلات صنعتی در ابعاد گسترده، نشر بی‌وقفه عناصر سمی در هوا، آب و خاک و دستکاری‌های ژنی مسبب در خطرافتادن دو حق مزبور شده است.

در نوشتار پیش رو، علاوه بر روش‌های ذکرشده منابع اینترنتی هم مورد توجه قرار گرفته، لکن به دلیل آنکه در مورد دو حق مزبور قلم فرسایی‌هایی به شکل مستقل از هم صورت پذیرفته است. به عنوان مثال می‌توان به مقاله میرزاده و سپهری‌فر اشاره داشت که به حق بر محیط زیست سالم و حق بر بهداشت توجه نموده و این در حالی است که این دو حق با حق بر سلامت ارتباط دوسویه دارند که قادرند تا زندگی بهتری برای هر فردی ایجاد نمایند (۱)، ایضاً اثر دیگر نوشته‌شده توسط میرسجاد سیدموسوی با عنوان حق بر بالاترین سطح قابل حصول سلامت با تیکه بر اسناد الزام‌آور بوده که به موارد حق بر سلامت اشاره داشته و این در حالی بوده این حق و ارتباط آن با حق بر محیط زیست سالم در اسناد غیر الزام هم مورد توجه می‌باشد (۲). سؤال اصلی این

خواهد بود که مناسبات بین دو حق به چه شکلی بوده و بر همین اساس فرض اصلی در پاسخ به آن توجه به اسناد غیر الزام آور و دقت به پاره‌ای از رویه‌ها به تعاملات بین دو حق یاد شده می‌باشد. تلاش نوشتار حاضر بر این قرار خواهد گرفت تا حق بر سلامتی و حق بر محیط زیست سالم در کنار هم در اسناد غیر الزام آور را مورد بحث و بررسی قرار دهد. در همین رابطه، نخست تعریفی اجمالی از دو حق ارائه و آنگاه تشریحی در ارتباط بین آن‌ها و بررسی اسناد غیر الزام آور و در نهایت به تکالیف دولت‌ها پرداخته می‌شود.

روش

این مقاله با روش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی - تحلیلی نگارش یافته است.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها

مهم‌ترین یافته پژوهش این است که حق بر سلامتی ارتباط وثیقی با حق بر محیط زیست دارد و این امر در اسناد بین‌المللی غیر الزام آور محیط زیست منعکس گردیده است. این انعکاس زمینه تحول تدریجی مناسبات میان حق بر سلامتی و حق بر محیط زیست را فراهم خواهد نمود.

بحث

۱. مفاهیم: در ابتدا تعریف اجمالی نسبت به حق بر سلامت و حق بر محیط زیست سالم ارائه می‌گردد و متعاقباً به پاره‌ای از اسناد در این رابطه اشاره خواهد شد.

۱-۱. حق بر سلامت: آنچه از مفهوم حق بر سلامت می‌آید، این امر می‌باشد که به مفهوم حق بر سالم بودن نبوده و نمی‌بایستی برابر با آن در نظر گرفت شود، بدین علت که حق بر سلامت شامل آزادی‌ها و همچنین دربردارنده استحقاق‌ها

هم می‌باشد. رژیم حقوق بشری در بررسی اخیر خود به حق «حیات انسان» توجه نموده که گران‌بهاترین داشته انسان است، در نتیجه حفاظت از این دارایی ضروری خواهد بود. بنابراین موضوعات بسیاری به آن گره خورده و از مهم‌ترین موضوعات مربوط به حیات انسان، سلامتی وی بوده، امری که جهت منتفع شدن از سایر حقوق و آزادی‌ها مهم به شمار می‌آید، لکن استعمال این حق به سایر ارکان وابسته می‌باشد و بهره‌مندی از یک معیار درست زندگی در صورتی امکان‌پذیر خواهد بود که شامل تحصیل غذای کافی، داشتن آب آشامیدنی سالم، بهره‌مندی از محیط زیست سالم و ... همراه با برخوردار از نظام بهداشت برای عموم، ارائه خدمات مرتبط با بهداشت، در دسترس بودن خدمات بیمه‌ای توسط دولت، در دسترس بودن دارو در سطح خصوصی یا دولتی و... که تمامی موارد در تحصیل حق یاد شده مؤثر هستند.

از آنجا که حق مزبور از اساسی‌ترین حقوق بشر بوده و جهت بهره‌مندی از دیگر حقوق بشر ضروری به نظر می‌رسد، به طوری که مورد دقت وافر کشورها قرار گرفته، به شکلی که اهتمام خویش را نمودند تا این حق را برای اتباع خویش تضمین نمایند. واضح است که دولت‌ها نمی‌توانند به طور کامل سلامتی و مطلوب بودن سلامتی افراد را تضمین نمایند، اما می‌توانند شرایطی را فراهم آورند که در آن سلامتی افراد مورد حمایت قرار گیرد (۳).

ایضاً حق بر سلامت در اسناد جهانی بی‌شماری مورد توجه شد، به طوری که سازمان بهداشت جهانی در مقدمه اساسنامه خود بدین‌صورت آن را مورد تعریف قرار داده: «سلامتی دربردارنده وضعیت راحتی و آسایش به لحاظ بدنی، روحی، اجتماعی و فقط به فقدان بیماری مربوط نمی‌گردد.» پارامترهایی که غالباً سازمان بهداشت جهانی جهت حیات سالم در نظر دارد، بر این پایه هستند که: «عناصر ساختاری، غذای سالم، هوا، آب و خاک سالم، نور وافی، محیطی مناسب برای بدن، خوابی آسوده، زمانی مناسب برای آرامش، فقدان ترس، فرزند صالح، مردم‌داری، دقت به خود، برخورداری از اعتماد به نفس و...».

لکن آنچه از این مفهوم در کالبد حقوق و آزادی می توان به دست آورد، این امر خواهد بود که ارکان تأثیرگذار و معین کننده سلامت بشر از دید سازمان مزبور تنها از بعد بدنی و ذهنی نخواهد بود، بلکه به مواردی چون اقتصاد، اجتماع و فرهنگ نیز ترفیع یافته است، در نتیجه مدل ایده «داشتن بیشترین مقیاس دستیابی به سلامت» و نیل به نگرانی های بیشینه بشر در جامعه به لحاظ چشم انداز شکل و ماهیت دارای ویژگی های گسترش بشری و دقت به کرامت، سعادت و حرمت به اندیشه ها و تفکر سازنده و متفحص علمی می باشد که این امر قصدی ناحق و ناشایسته نیست. بنابراین می توان گفت که حق تمتع از بیشترین میزان سلامت بدنی و ذهنی یک حقی بوده که بر اساس رژیم بین المللی حقوق بشری هر فردی می تواند آن را دریافت نماید و این حق در متون بین المللی و حتی در سطح منطقه ای بسیار مبرهن و آشکار می باشد. دقت در وجود و هستی حق مزبور، یک ایده را به این حق هدایت می نماید، بدین معنی که این حق یک حق بنیادین در تأثیر و تأثر متقابل با سایر حق ها دارد، به مثابه حقی مادر، سرمنشأ ظهور و ایجاد حق ادعاهای جدید خواهد بود (۴).

۲-۱. **مصادیق حق بر سلامت:** برخورداری از بهداشت و سلامت گستره وسیعی از اعمال را دربر خواهد گرفت که می بایستی در سه طبقه آن را قرار داد:

۱-۲-۱. **اهتمام و مراقبت های ممانعتی:** همانند: پاسداری از محیط زیست «طبق تشریح صورت گرفته توسط کمیته اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سال ۲۰۰۰ شامل عناصری می شود که هر فردی قادر باشد تا زندگی همراه با سلامت را دارا بوده که محیط زیست سالم یکی از آن عوامل است»؛ - مبادرت به واکسیناسیون «بسیاری از واکسیناسیون ها جنبه الزامی دارند همانند واکسینه نمودن اطفال در هنگام مدرسه، هرچند پاره ای از واکسن ها جنبه ترغیبی دارند، همچون واکسن نمودن در برابر انتشار پاره ای از بیماری ها همانند آنفولانزا و

۲-۲-۱. **مقدمات و مواظبت های معالجات:** همچون: - تعیین دلخواه پزشک به وسیله شخص مریض «بدین مفهوم که برای

مریض هیچ اجبار و الزامی برای تعیین پزشک بخصوصی وجود نخواهد داشت»؛ - گزینش دلخواه نحوه مداوا به مفهوم «اطلاع شخص مریض از پیش نیازهای درمانی خود بوده تا قادر باشد نحوه مداوای خود را تعیین و یا از آن منصرف شود»؛ - تلاش ها و محافظت هایی در هنگام و بعد از دوره بهبودی.

۳-۱. **تحلیل شیوه حق بر سلامت:** به عبارتی ضوابط مورد قبول رفتاری منسوب به متون با اهمیت جهانی را در این مورد به شکلی وسیعی در ابعاد رفتارهای حقوق بشری که تدارک و مورد قبول واقع شده را تشریح می کند. همانند: ۱- این حق جزء حقوق بنیادی بوده، به طوری که جزء مهم ترین حقوق بشری در راستای ایفای دیگر حقوق لازم می باشد که هر فردی به دور از هرگونه تفاوتی می بایستی در ابعاد بالایی از آن منتفی گردد؛ - این حق، واژه ای بوده که در حال دگرگونی می باشد، حق مزبور از هنگام تصویب میثاقین دچار دگرگونی های اساسی شده، به طوری که دامنه آن بسیار گسترده شده است. به طور مثال بیماری های مختلفی همانند ایدز، بیماری های که قدرت انتشار آن بسیار بالاست، گونه های مختلف سرطان و در کنار آن ازدیاد جمعیت کره زمین و ... چالش های جدیدی پیش روی این حق هستند؛ ۳- این حق در پیوند ناگسستنی با سایر حقوق می باشد تا آن اندازه که هرگونه انتفاع از دیگر حقوق بشری در گروی انتفاع از حق بر سلامتی خواهد بود؛ ۴- انتفاع از این حق به شکلی کامل امری بوده که رسیدن به آن مشکل می نماید، بدان علت که با توجه به اختلاف طبقاتی فیمابین اعضای جامعه در سطوح مختلف و تنگناهای منابعی که کشورها در دست دارند، به جهت ارائه بهداشت و درمان، انتفاع کامل از آن را با مشکل مواجه ساخته است.

۴-۱. **حق بر محیط زیست سالم و هویت آن:** به علت آنکه حق دارای مفاهیم مختلفی بوده، به صورتی که در پاره ای از مواقع جهت به نظم درآوردن روابط فیمابین مردم و حفظ نظم اجتماعی، برای فردی مزیتی در مقابل سایر افراد شناخته می شود که قدرت ویژه ای به او می دهد، چنین مزیت و قدرت را حق نامگذاری کرده اند، همچون حق حیات، حق مالکیت، حق آزادی شغل و

همچنین در مواقعی دیگر، حق، مزیت و منفعتی بوده، متعلق به فرد که قانون هر دولتی در برابر اعمال عدالت از آن پاسداری می کند و به وی قدرت تصرف مبحث حق و مانعت از سایرین در رابطه با تجاوز به آن را خواهد داد. در اصل، حق به مفهوم مزیت و منفعتی می باشد که برای موجودات چه زنده و غیر آن مقرر شده و سایرین مکلف به رعایت آن هستند. در همین راستا، حق بشر بر محیط زیست سالم بیش از چند دهه است که مطرح شده و هم اکنون می توان به عنوان یک حق اصیل به آن نگریست (۵).

از آنجا که گسترش روابط فیمابین کشورها در کل پهنه دنیا و نیاز به روابط بالا در پهنه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی، نشان از پایین آمدن توان دولت ها در اعمال قدرت می باشد، در نتیجه روابط بالا باعث پدید آمدن قواعدی جهانی نو شده که حقوق بشر نسل سوم در آن گروه است که «دسته ای از حقوق خواهد بود که انسان می بایستی به جهت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی از آن منتفع گردد و مبحثی که کشورها، نهادها، دسته ها، اشخاص بر ضد بشر نمی بایستی صورت دهند.» اهتمام در راستای جهان شمولی حقوق بشر و ازدیاد ارزش آن در مباحث گوناگون از سال ۱۹۴۵ به بعد صور مختلفی را ایجاد نمود که در مقایسه با نسل اول و دوم حقوق بشر متفاوت است که از آن به مثابه نسل سوم حقوق بشر یا همان حقوق همبستگی «همچون حق بر صلح، حق بر توسعه، حق بر محیط زیست سالم و...» یاد می شود. در همین راستا محیط زیست یکی از ارکان اصلی توسعه می باشد و «خسارت به محیط زیست بر شاخص توسعه انسانی تأثیر مستقیمی دارد» (۶).

مبحث محیط زیست در دهه های پیشین علی الخصوص در سال های گذشته، منجر شد که رفته رفته، اطلاعات افراد در مورد آن و تهدیداتی که حیاتشان را به مخاطره می اندازد، را زیاد نماید. به عبارتی هنگامی آسیب های وارده بر محیط زیست برای بشر نمایان شد، آنگاه مفهوم حق بر محیط زیست معنای خود را آشکار ساخت.

این تأثیر مخرب و کشف ارتباط بین مسائلی چون، آلودگی هوا، تخریب لایه ازن و مسائل محیط زیستی مشابه با سلامت و حیات انسان در کره زمین توجه را به این مسأله جلب کرد و باعث به وجود آمدن حق بر محیط زیست سالم گردید (۷).

بر همین مبنا کمیسیون ها، نهادهای حمایت کننده محیط زیست به وجود آمدند و با اهتمام های بسیار با جهات آسیب زنده به محیط زیست به ویژه در سطح دنیا به مبارزه پرداختند. برجسته ترین تلاش این گروه ها بر ازدیاد اطلاعات و فهم ملت ها در زمینه حمایت و پاسداری محیط اطرافشان و گاه دورتر از آن، پاسداری از محیط زیستی که تحت نام میراث مشترک بشریت عنوان شده، می باشد.

در همین راستا، متون جهانی و ضوابط داخلی به حق بر محیط زیست اشاره نموده اند که دارای ویژگی هایی همانند سالم، پاک، عاری از آلودگی، متوازن، ایمن، مناسب، دلپذیر و گوارا و نظایر آن بیان می شود. هر کدام از این اوصاف مبین یکی از وجوه ماهوی این حق است. دسترسی به آب سالم و عاری از آلودگی و تنفس در هوای پاک، داشتن محیطی آرام، فضای مناسب برای تداوم حیات و محیط بهداشتی و سالم از مهم ترین مؤلفه های ماهوی این حق است (۸). از منظر آنوکا (Anoka) «برتری که برای انسان یا یک اجتماع یا حتی یک دولت جهت منتفع شدن از مأخذهای طبیعی، ساخته دست بشر و ایضاً عناصر اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مشخص می گردد را حق بر محیط زیست می نامند» (۹).

از ویژگی های حق بر محیط زیست، آن بوده که چه دولت و چه افراد دارای وظایفی خواهند بود و امین محیط زیست و حفظ آن برای نسل های بعدی می باشند. به دلیل آنکه کشورها تضمین کننده قواعد بوده، در نتیجه امین مأخذهای موجود در طبیعت و ایفای قدرت عمومی در مورد هر یک از شهروندان خواهند بود و در نتیجه این تکلیف را بر عهده دارند که بایستی به نفع عموم مردم استحصال نمایند. پاسداری از بهبود محیط زیست بی واسطه از ضروریات اساسی زندگی بشر بوده تا وضعیت و چگونگی و اوضاع و احوال آن را ضمانت نماید و

پیش شرط‌های غیر قابل اجتناب برای مراقبت از کرامت انسان و سعادت و توسعه شخصیت انسانی را تضمین نماید (۱۰).

می‌بایستی به این امر توجه شود که مفهوم محیط زیست بدین صورت عنوان شده، مکانی که در آن امکان زندگی برای موجودات زنده فراهم خواهد شد که غالباً اثرات چشم‌گیر و عمیقی بر حیات تمامی موجودات به ویژه بشر دارد. کلیه موجودات در رابطه دوسویه با محیط خویش بوده و این امر سیر زندگی را تشکیل می‌دهد، ولی هنگامی که آلودگی و تهدیدی برای محیط زیست ایجاد شود، زندگی کلیه موجودات و در پی آن زندگی و بقای بشر هم دستخوش آسیب خواهد شد. بنابراین حق ایجاد شده برای هر فرد در داشتن محیط زیست سالم دارای دو وجه بوده: وجه نخست آن، به لحاظ فردی می‌بایستی در نظر گرفته شود که هیچ‌کس حق آسیب‌زدن و نابودی محیط زیست را نخواهد داشت و افرادی که در این رابطه متحمل آسیب شده‌اند، این امکان برای آن‌ها فراهم شده که دست به طرح دعوی در صورتی که به محیط زیست آسیب وارد شود، بزنند؛ در وجه بعدی، به لحاظ جمعی، چنین حقی تکلیف بر عهده کشورها نهاده که کلیه کشورها موظف می‌شوند تا با یکدیگر در حل معضلات این حوزه معاضدت‌های لازم را داشته باشند، پس می‌توان اذعان نمود که افول کیفیت محیط زیست یک بیم اساسی برای زندگی بشر است، در نتیجه حرمت و رعایت به حقوق بشر بی‌واسطه و بسیار نزدیک با پاسداری از محیط زیست مرتبط خواهد بود، چراکه زندگی بشر و ادامه حیات او و چگونگی زندگی‌اش وابسته به سلامتی و شادابی محیط زیست می‌باشد. از آنجا که نوع بشر در محیط ناسالم و آلوده در معرض انهدام بوده، در نتیجه جهت ادامه نسل انسان می‌بایستی محیط زیست مورد پاسداری قرار گیرد (۱۱). طبق مطالعات و بررسی‌های ولفگنگ ساش (Lefgang Sash) با عنوان «محیط زیست و حقوق بشر برای انجمن و انرژی برای آب و هوا» در سال ۲۰۰۳، حقوق بشر را به دو دسته حقوق ذاتی و غیر ذاتی، تجزیه نمود. در ابتدا لیستی از نمونه‌های حقوق بشر، مانند قدرت تحصیل تغذیه درست، ممانعت از بیماری و مرگ پیش از موعد، فراهم نمودن معاش، تهیه امنیت فیزیکی، تحصیل

عدالت مساوی با دیگران، بودن در اجتماع بدون نگرانی از کوچک‌شمردن و معاضدت در زندگی اجتماعی بیان می‌دارد، آنگاه چهار تایی اولین این حقوق را جزء حقوق ذاتی می‌داند. همچنین از نظر وی جهت فهم درست حقوق بشر محیط زیستی می‌بایستی این حقیقت را مورد پذیرش قرار داد که حق ذاتی با حق به کارگیری صحیح از منابع طبیعی آمیخته می‌باشد. متفکران بسیاری فی‌مابین حقوق بشر و محیط زیست سالم ارتباط تنگاتنگی را در نظر می‌گیرند، همچون فنیس (Phoenix) که سه مکتب فکری را در این مبحث بیان داشته: نظر اول از این مطلب پشتیبانی می‌نماید که حقوق بشر در فقدان محیط زیست سالم موضوعی بی‌اساس است؛ در نظری دیگر جوهره این حق و یا آشکار شدن آن بسیار بحث‌برانگیز خواهد بود؛ نظر آخر اعتقاد دارد که حق بر محیط زیست سالم از اجزای دیگر حقوق بشر همانند حق حیات، حق سلامت، حق به اطلاعات قابل استخراج و شناسایی می‌باشد (۱۲).

۲. بررسی اسناد بین‌المللی در مورد حق بر محیط زیست

سالم و حق بر سلامت:

۲-۱. تحلیل بیانیه استکهلم بر حق بر محیط زیست سالم: آشکارترین حق بشر استمرار حیات در سیر زندگی‌اش، داشتن محیط زیست سالم است، به ترتیبی که هرگونه آسیب به آن استمرار زندگی هر فردی را دستخوش مخاطره می‌نماید و در صورتی که اشخاص حیاتشان قادر به بقا نباشد، از منتفع شدن از حقوق دیگر باز می‌مانند، ایضاً با توسعه ملتها و صنعتی‌گشتن آن‌ها و با ازدیاد تضیق منتج از جمعیت بشر و اعمال مخرب، دولت‌ها پی به شرایط نامساعد در حوزه محیط زیست برده که این امر تأثیرات و پیامدهای را در پی داشته و بدان علت که چنین ویرانی فقط منجر به ورود آسیب به بخش ویژه‌ای نخواهد شد، به طوری که این احتمال وجود دارد که بخش‌ها و گاه‌ها کل جهان درگیر تهدیداتی گردند، در نتیجه کلیه این موضوعات سبب می‌شود تا این چنین حقی در مورد داشتن محیط زیست سالم و پاک به مانند حق همگانی مورد دقت انسان‌ها و همچنین دولت‌ها باشد و شاهدهی برای نسل سوم حقوق بشر گردد.

۲-۲. تحلیل سایر متون غیر الزام آور حق بر محیط زیست سالم: در پی بیانیه استکهلم (۱۹۷۲ م.) با گسترش تعبیر حقوق بشر جهت بهره‌مندی نسل‌های آتی و گسترش سطوح حق بر محیط زیست در متون بین‌المللی در سطح جهانی و حتی در ابعاد منطقه‌ای، پرتوی از این حق نمایان می‌گردد. همانند منشور جهانی طبیعت، منشور آفریقای حقوق بشر (۱۹۸۱ م.) (به شکلی آشکارا در ماده ۲۴ به تعبیر حق بر محیط زیست قابل قبول و سازگار با توسعه اذعان می‌کند). همچنین بیانیه‌ای که با اهتمام کارشناسان کمیسیون پروتلند در زمینه اصول حقوقی محافظت از محیط زیست و توسعه پایدار تصویب شد، آشکارا بیان می‌دارد که «کلیه بشر از حق داشتن محیط زیست سالم جهت سلامتی و آسایش خود بهره‌مند می‌باشند».

بعد از آن، بیانیه ریودوژانیرو (۱۹۹۲ م.) معاضدت سراسری و قبول یگانگی زمین به همسان «خانه انسان» که حقوق بشر و محیط زیست را با هم ارتباط داده، به طوری که در اصل اول این بیانیه آمده: «بشر در مرکز اغراض توسعه پایدار بوده که شایسته بهره‌مندی از زندگی سالم و سازگار با محیط زیست است.» همچنین در اصل سوم خود به ضرورت تضمین حفاظت از محیط زیست برای نسل موجود و آتی در کنار توسعه اشاره می‌کند و برای تضمین چنین عملی در اصل پانزدهم خود این تکلیف را بر عهده کشورها نهاده است. همچنین در ماده چهاردهم خویش تکلیف می‌کند که «کشورها مکلف هستند تا تمام اهتمام خود را انجام دهند تا مانع انتقال هر قسم مواد و یا فعالیتی شوند که سببی جهت آسیب به محیط زیست شده یا آسیب به بهداشت و سلامت بشر می‌زند و در این راستا می‌بایستی با دیگر دولت‌ها به شکلی مستمر معاضدت داشته باشند».

همچنین می‌بایستی به متونی چون اعلامیه بیشکک (۱۹۹۹ م.)، کنوانسیون آرهوس (۱۹۹۸ م.) حق بهره‌مندی از اطلاعات محیط زیستی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های زیست‌محیطی و عدالت محیط زیست و دسترسی به دادگاه‌ها را پذیرفته که نشان‌دهنده قبولی حق بر محیط زیست می‌باشد. در نشست

این معنا نخستین بار به شکل تلویحی در ماده اول بیانیه استکهلم بدین شکل خودنمایی نموده، «محیط زیست انسان چه به صورت طبیعی و غیر آن، جهت رفاه حال وی و بهره‌مندی از حقوق اساسی بشر و همچنین حق بر زندگی دارای ارزش والایی می‌باشد و این تکلیفی بر عهده نسل کنونی جهت پاسداری از محیط زیست و امکان بقای آن برای نسل‌های بعدی خواهد بود.» همچنین این مطلب مورد اذعان اعضای شرکت‌کننده قرار گرفت که «انسان خالق و ایجادکننده محیط زیست خویش بوده که امکان حیات فیزیکی برای او در آن ایجاد می‌شود، به طوری که قادر باشد تا نمو در زمینه‌های مختلفی چون اندیشه، اخلاق، اجتماع و حالات معنوی وی صورت پذیرد.» این تعبیر تأکید بر ارتباط فیما بین حقوق بشر و حق بر محیط زیست سالم داشته که پایه و اساس چنین اندیشه‌ای بر نظریه انسان محور نهاده شده که در هنگام پذیرش بیانیه استکهلم قابل فهم است.

متون غیر الزام آور در حوزه محیط زیست به ارتباط تنگاتنگ فیما بین حقوق بشر، سلامت و محیط زیست تأکید داشته‌اند، اما آنچه از اعلامیه استکهلم می‌توان فهمید، تشویشی است که در پاراگراف سوم تحت این مطلب آشکار می‌گردد که دلایل بسیاری وجود دارد که نشان از تهدیدات وارده به سلامتی بشر در نواحی بسیاری در سطح دنیا است. به عبارتی «ابعاد تهدیدآمیز از آسیب‌های موجود در آب، خاک، هوا و... موجود می‌باشد. آسیب‌های وسیعی در حوزه‌هایی همچون سلامت بدن و ذهن و به لحاظ اجتماعی در نواحی که توسط خود بشر ایجاد شده، علی‌الخصوص در محیط زندگی و کار افراد در پی خواهد داشت.» هر دو وجه از محیط زیست، چه ایجادشده توسط خود بشر و یا به صورت طبیعی جهت آسایش بشر و در راستای بهره‌مندی وی از حقوق اساسی بشر و همچنین حق زندگی وی لازم خواهد بود. همچنین اعلامیه مذکور در اصل هفتم خود از کشورها می‌خواهد تا تمامی اهتمام‌های ضروری را جهت ممانعت از ورود هرگونه آلودگی به محیط دریایی که قادر می‌باشد تا سلامت انسان را تهدید نماید، صورت دهند.

سراسری توسعه اجتماعی دقت بر موضوعات و پیوند فیما بین ترقی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط زیست بوده که بر همین منوال کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، آنچه در ماده اول بیانیه ریو آمده را بدین صورت مورد سنجش قرار داده است: «تقویت دنیایی با محیط زیست سالم به حمایت از حقوق بشر کمک کرده و خسارت زیست محیطی را دارای آثار منفی بر بهره‌مندی از زندگی، سلامتی و استانداردهای رضایت بخش زندگی می‌داند» (۱۳)، ایضاً بیانیه وین اعلام می‌دارد که فیما بین توسعه و حق بر محیط زیست سالم پیوند ناگسستنی وجود دارد و...

پاره‌ای از متون حقوق بشری که توسط سازمان ملل متحد امکان تصویب آن‌ها فراهم شد، مانند اعلامیه حقوق بشر که در بند اول از ماده ۲۵ خود اذعان می‌کند: «این حق برای هر فردی وجود دارد تا ابعاد زندگی، سلامتی و رفاه خویش و اعضای خانواده‌اش را به جهت غذا، مسکن، درمان و... تهیه نماید»، ایضاً اعلامیه مزبور در ماده ۲۱ اصرار داشته تا کشورها دارای وظیفه‌ای باشند تا از ورود هر قسم تهدید ممانعت نموده و معاضدت‌های لازم را داشته باشند.

به عبارتی آنچه از کلیه متون فهم می‌شود، آن است که پایه اساسی تمامی این متون، بشر و محیط زیست بوده، در نتیجه در جهت پاسداری از آن باید اهتمام‌های لازم صورت گیرد.

۲-۳. تحلیل حق بر سلامت در متون جهانی: حق مزبور در بسیار از متون مورد دقت و تأکید قرار گرفته، از آن دسته می‌بایستی به مواردی چند از جمله:

- منشور سازمان ملل متحد در ماده ۵۵ خود اذعان داشته که «بنا به اهمیت استحکام و استقرار و رفاه جهت ایجاد روابط دوستانه در سطح جهان طبق احترام به اصل برابری حقوق و استقلال کشورها، سازمان ملل موضوعاتی را مورد تأکید قرار دهد، از جمله یافتن راه حلی جهانی در مباحث اقتصادی، اجتماعی، بهداشت و موضوعاتی که در رابطه با آن‌ها می‌باشد.» - بند اول ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر بیان می‌کند که «هر شخصی می‌بایستی از این امتیاز برخوردار باشد که به

لحاظ زندگی، سلامت، بهداشت و رفاه وی به جهت مراقب بهداشتی، درمانی و پیشگیری از بیماری فراهم گردد.»

- میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به این امر تأکید دارد که «این حق برای هر شخصی می‌بایستی فراهم شود که از بالاترین وضعیت سلامت جسمانی و روانی برخوردار گردد. بر همین اساس کشورهای عضو مکلف هستند تا جهت تهیه و تضمین این غرض اعمالی را در راستای کم‌نمودن سطح جان‌باختن نوزادان در حین تولد، بالابردن سطح بهداشت محیط زیست و اقدامات درمانی همچنین ایجاد زمینه‌های درستی به جهت دریافت یاری‌های پزشکی صورت دهند.

- کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان در مواد ۱۰، ۱۱، ۱۲ و ۱۴ خود به حق بر سلامت اشاره کرده و تحصیل اطلاعات آموزشی معین در راستای تضمین سلامت خانواده، مراقبت‌های بهداشتی زنان و فراهم و ارائه نمودن خدمات درست در هنگامی بارداری را مورد تأکید قرار داده است.

- کنوانسیون حقوق کودک، تأثیر نابودی محیط زیست و اثر سوء آن بر اطفال مانند حق بر سلامت اشاره دارد. بر همین اساس در ماده ۲۴ خود تکلیف انجام اعمال ضروری جهت مقابله با بیماری‌ها و سوء تغذیه بر طبق مراقبت‌های بهداشتی بر عهده کشورها عضو خود نهاده که از طریق به کارگیری تغذیه درست و آب سالم و پاک امکان‌پذیر می‌باشد که می‌بایستی کشورها تهدیدات آلودگی وارده به محیط زیست را در این رابطه در نظر گیرند.

و اما در سطح منطقه‌ای می‌بایستی به موارد زیر اشاره نمود:

- بر اساس منشور حقوق بنیادین اتحادیه اروپا که در ماده ۲۵ خود اعلام می‌دارد: «هر فردی از این امتیاز برخوردار خواهد بود تا در راه نیل به اوضاع و احوال ممانعت از هر قسم بیماری، مراقبت‌های درمانی طبق شرایط بیان شده را منتفع شود.»

- بر اساس منشور اجتماعی اروپا از حق بر سلامت در ماده ۴ خود صحبت می‌نماید. آنچه در این ماده مد نظر بوده، «جهت ضمانت از این حق، کشورهای عضو تعهد دارند تا به شکلی بی‌واسطه و یا همراه معاضدت با نهادهای کشوری و خصوصی اوضاعی را ایجاد کنند تا امکانات ضروری جهت آموزش، گسترش بهداشت، رواج تکلیف افراد در این حوزه تشکیل شود

و متعاقباً کشورها مکلفاند تا از پیشرفت بیماری‌های مسری و بومی در حد توان، ممانعت به عمل آورند.

۳. ارتباط میان حق بر سلامت و حق بر محیط زیست

سالم: وجود سلامتی و بهداشت برای هر فردی تنها زمانی برقرار می‌گردد که مأخذهای شایسته بر اساس آنچه بشر بدان نیاز دارد، وجود داشته یا زمانی که محیط کار فرد و محل زندگی وی از هر قسم آسیب که به شکلی مانع از بهره‌مندی چه در زمان حال و چه آینده و از عناصر ایجادکننده هر قسم بیماری و تهدیدات بیرونی، در امنیت باشد. بنابراین انسان در نواحی که دچار آلودگی شده، در خطر نابودی قرار می‌گیرد و این امر دلیلی بوده تا از محیط زیست وی حفاظت لازم صورت گیرد.

در سال ۱۹۸۵ نسبت به سلامت محیط در ابعاد کلی دقت شده که در وهله نخست تنها توجه خود را در مورد ممانعت از اقسام بیماری‌ها عفونی قرار داد، لکن با گذر زمان قلمرو فعالیت خود را به مباحثی چون سلامتی گسترش داد. این امر آشکار است که بهداشت بدن و ذهن در محیط زیست که دچار تهدیدات شده، امکان‌پذیر نخواهد بود، پس می‌بایستی جهت داشتن بهداشت و سلامت کامل برای انسان در هر بعد زمانی از محیط زیست سالم برخوردار شود.

بنا بر آنچه عنوان شد، می‌بایستی اذعان نمود که هر نوع آسیبی که از آلودگی در محیط زیست ایجاد شود، به دلیل انتقال آن به گیاهان، جانوران و حتی به نواحی غیر زنده، به دلیل حساس بودن ذهن و بدن بشر، منجر به ورود آسیب به وی می‌گردد. در اصل آنچه باعث شد تا حق بر سلامت را جزء حقوق بنیادین بنامند، همین موضوع می‌باشد.

یکی از تهدیداتی که برای بشر به دلیل آلودگی محیط زیست ایجاد می‌گردد، آلودگی زنجیره غذایی وی است. این مبحث خود در تضاد با آنچه می‌باشد که در متون حقوق بشری آمده، همچنین داشتن آب سالم و وافی از ضروریات حیات انسان عنوان شده، هرچند در متون مختلف آشکارا از آن یاد نشده است، لکن بهره‌مندی از آن، با حق حیات، حق بهداشت و حق داشتن غذای کافی و سالم بیانگر برخورداری از محیط زیست

عاری از آلودگی می‌باشد. بنابراین از آلودگی چنین منبعی می‌بایستی جلوگیری گردد تا زمینه استمرار حیات بشر ایجاد شود.

۳-۱. مطالعه مناسبات حق بر سلامت و حق بر محیط

زیست سالم در منابع جهانی: نفوذ بسیار و بی‌واسطه تهدیدات و آسیب‌های محیط زیستی بر روی سلامت انسان موضوعی مسلم بوده که آنالیزها و بررسی‌های علوم گوناگون بر این مبحث مهر تأیید نهاده‌اند. بنابراین بهره‌مندی از بهداشت برای نسل‌های حال و آینده متضمن محیط زیست پاک خواهد بود. طی اهتمام‌های صورت‌گرفته طی سالیان متمادی متون عدیده‌ای در این مورد پذیرش قرار گرفته، از جمله پیش‌نویس حقوق همبستگی در مبحث محیط زیست پاک و حق بر سلامت که در مواد ۱۵ و ۱۶ کشورهای عضو را مکلف نموده تا با اقدامات خویش اوضاع و احوال زندگی را دستخوش مخاطرات نامناسب نکرده و جهت انتفاع اشخاص حقوقی جلوی ورود هر نوع آسیب به محیط زیست و حیات بشر را بگیرند.

همچنین در اعلامیه هزاره سازمان ملل متحد، به استحقاق اساسی در زمینه محیط زیست اشاره می‌کند که در بخش «د» قسمت ۲۱ اعلامیه مزبور آمده: «می‌بایستی تمام اهتمام خود را بر نجات کلیه ابنای بشر و بالاتر از آن تمامی فرزندان و نواگان از تهدید زندگی در کره زمین به دلیل اقدامات انسان که آسیب دیده، به صورتی که قابل ترمیم نباشد، ممانعت نمود»، ایضاً آنچه در اصل اول اعلامیه استکهلم آمده، بیان‌کننده اساس منتفع‌شدن و حیات انسان و استمرار زندگی وی داشتن محیط زیست سالم خواهد بود. همچنین تأکید بر ارتباط بین انسان و محیط زیست در بیانیه ریو مورد دقت قرار گرفت.

متون منطقه‌ای بی‌شماری همچون دادگاه حقوق بشر اروپا، پروتکل الحاقی ۱۹۸۸ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر و... بر داشتن سلامت در کنار حق بر محیط زیست سالم اذعان داشته‌اند.

۴. تعهدات دولت‌ها در حق بر محیط زیست سالم و حق

بر سلامت: تکلیف اساسی در راستای ایفای حقوق بشر

با دقت در این امر که ارائه خدمات درمانی و بهداشتی جهت برخورداری افراد از سلامت جسمانی و روحی می باشد، می بایستی چنین خدماتی در اختیار عامه افراد بر اساس اقتصاد هر کشوری صورت پذیرد، البته هر کشوری به جهت حمایت و بالابردن سطح این حق می بایستی پیش نیازهای ضروری همانند آموزش، محل سکونت و... را تأمین نماید.

صریح ترین متن بین المللی که به این حق اشاره داشته، ماده ۱۲ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بوده که حق انتفاع از بیشترین معیار دست یافتنی به سلامت بدنی و ذهنی را مورد پذیرش قرار داد. تکلیف حداقلی بنیادی که به عهده دولت ها در این مورد نهاده شده، تعهد به نتیجه فوری می باشد، همچون مدون نمودن طرحی کلی، فراگیر و کامل در مورد گسترش و پیشرفت حق بر سلامتی، ضمانت دست یافتن به خدمات بهداشتی برای عموم و عاری از تعصب و تقسیم برابر خدمات و امکانات در رابطه با بهداشت، درمان و سلامت است، لکن تعبیر «حق بر سلامتی» را باید به مفهوم منتفع شدن از سلامت متداول و مرسوم در نظر داشت، ولی موارد مختلفی از امکانات و خدمات را باید اشاره کرد که کشورهای عضو پیمان های جهانی، مکلف به ایفای آن و اشخاص توسط آن، امکان بهره مندی از آن برایشان فراهم می گردد.

همانطور که در مطالب قبلی عنوان شد، حق بر سلامت در گرو حق بر محیط زیست سالم می باشد، زیرا حق بر محیط زیست پاک همچون یکی از حقوق بنیادی بشر بوده، در نتیجه محیط زیست جزء ارزش های جدی و مهم بشری در کل دنیا که استمرار حیات بشر به آن وابسته است، می باشد و کشورها با پاسداری از این حوزه، قادر خواهند بود تا توازن را در ارتباط خود در سطح دنیا برقرار نمایند که این امر خود مسببی برای توسعه آن ها می شود. بر اساس نظر شورای حقوق بشر، حقوق همبستگی وسیله جهت به نظم درآوردن ضوابطی عادلانه در اموری چون بازرگانی، سرمایه گذاری، یاری های لازم، محیط زیست و... اساسی می باشد. بر همین اساس دولت ها می بایستی به این حق احترام گذاشته و آن را در سطوح مختلفی همچون در داخل و خارج از کشور مورد لحاظ قرار دهند.

می بایستی توسط کشورها انجام گیرد. طبق آنچه در کنوانسیون های بین المللی حقوق بشر آمده، کشورها چندین تکلیف در این رابطه دارند، از جمله موارد مهم در این رابطه می توان به احترام به حقوق افراد تحت حاکمیت دولت ها، جدای از این امر که این نوع حاکمیت در چه سطح بوده، می بایستی صورت گیرد. تکلیف کشورها در این رابطه را باید در سه بخش تقسیم نمود:

۱- تکلیفی که کشورها بر احترام بر این حق بر عهده دارند. در اصل این تکلیف بر طبق ایده حقوق بشر لیبرالی ایجاد شده، بر اساس آن هر فردی نسبت به دخالت حاکمیت از آزادی برخوردار است. نمونه عنوان شده در این رابطه توسط کمیته سازمان ملل متحد، مربوط به ممانعت دولت از درمان پزشکی می باشد. به عبارتی این چنین خدماتی می بایستی به دور از هرگونه تبعیض در خدمت افراد قرار گیرد. به عنوان نمونه، عدم تبعیض بر اساس جنسیت، قومیت، عدم سلامت جسمی برخی از افراد و...

۲- تکلیف کشورها در حمایت و پاسداری از افراد تحت حاکمیتشان در مقابل هرگونه نقض حقوق بشری چه در حال وقوع و یا محتمل.

۳- تکلیف اجرای چنین حقی بر عهده کشورها می باشد، بدین صورت که کشورها می بایستی اعمال مثبتی در راستای ایفای حقوق بشر صورت دهند. در این رابطه پیش نیازهای ضروری ایجاد و اعمال حق بر سلامت توسط ضوابط، سازمان ها و رویه های موجود در این زمینه همچنین به وسیله کشورها به شکل خدمات، کالا و یا پول می بایستی انجام شود.

با توجه به مطالب بیان شده، می توان ادعا نمود که تکالیف صورت گرفته در مورد سلامت بسیار گوناگون می باشد. به بیان آشکارتر می بایستی این گونه اذعان نمود که تشکیل و نگهداری از بسترهای پزشکی که در ارتباط با سلامت افراد بوده و هر کشوری این تکلیف را دارد تا بخش درمان آن کشور، طرح های مختلفی در کنار نیروهای زبردست آن کشور در اختیار عموم ملت قرار دهد، ایضاً حمایت از طبقات حساس جامعه همچون اطفال، مادران، افراد مسن، افرادی که دچار نقض سلامتی هستند و... جزء وظایف هر دولت است.

نتیجه گیری

در سال های اخیر حق تحت عنوان داشتن محیط زیست سالم جهت داشتن بالاترین سطح زندگی پا به عرصه وجود گذاشت. متعاقب آن متون عدیده ای در راستای به نظم درآوردن و تشریح آن مورد تدوین و پذیرش قرار گرفت. در همین رابطه پاره ای از اصول و ضوابط به تحلیل، آنالیز و ایجاد رابطه فیمابین حق داشتن محیط زیست سالم و حق داشتن سلامت و بهداشت بدنی و ذهنی پرداخته اند، به طوری که زندگی در محیطی پاک که سببی جهت منتفع شدن از سلامت بدنی و ذهنی می شود را جزء حقوق بنیادین انسان می شمارد، لکن به جهت ارزش والای پاسداری و حمایت از محیط زیست از آلاینده ها و نگهداری از آن، اصولی در راستای ممانعت از ویرانی و انهدام آن مورد پذیرش قرار گرفت. علیرغم ملزومات ضروری که در سطح جهان جهت نیل به داشتن محیط زیست سالم و حق بر سلامت صورت پذیرفته و دغدغه های مستمر حمایت کنندگان محیط زیست و نهادهای دولتی و غیر دولتی، تا به امروز با معضل آلودگی و آلاینده ها و رسوخ آن به فراتر از مرزهای یک دولت، جزء جدی ترین موارد آسیب زننده به حیات انسان بوده است. اقسام آلاینده ها بر اثر قدرت تخریبی که دارند، قادرند تا منجر به بیماری های مسری شده و انسان های زیادی را درگیر آن بیماری نمایند. حق داشتن محیط زیست پاک و حق داشتن سلامت بدان علت که رابطه ای بسیار تنیده و پیوند خورده به هم دارند، به طور جدی بر هم اثرگذار هستند. به عبارتی مقیاس آلودگی محیط زیست قادرست به طور جدی بر میزان سلامت بدن و ذهن اشخاص اثر گذارد. هر اندازه سلامت محیط زیست و اکوسیستم تأمین باشد، به همان اندازه می توان به سلامتی هر فرد امیدوار بود که این امر سببی برای ازدیاد سن امید به زندگی خواهد شد. به هر روی تکلیف آخر در هر دو نوع از حق نیل به سلامتی بوده که دربردارنده سلامتی محیط زیست و انسان در آن نهفته است.

لازم به ذکر است مقاله حاضر، مستخرج از رساله دکتری دانشجو فاطمه سادات اجاق زاده محمدی بوده که راهنمایی آن

لکن به طور دقیق نمی توان ادعا نمود که حقوق محیط زیست قادر خواهد بود تا تمامی معضلات این حوزه را برطرف نماید، از طرفی نمی بایستی چنین اقداماتی قانونی را نادیده گرفت و به انهدام آن سرعت بخشید. بنابراین حق بر محیط زیست سالم جزء بارزترین حق های بشری در جهت استمرار زندگی و حق بر سلامت می باشد. بنابراین به منظور نیل به توسعه نیازمند ممانعت از ورود آسیب به محیط زیست بوده و حمایت و پاسداری از آن، پیشرفت و آسایش و بهبود عمومی را به دنبال خواهد داشت. توسط تدابیر اتخاذ شده در مأخذهای محیط زیست این امکان وجود دارد تا این میراث مشترک انسان ها قابل انتقال به نسل های آتی باشد، هرچند حقوق قادر نیست تا بر پروسه طبیعی منجر به دگرگونی های محیط زیست اثر بگذارد، لیکن قادرست تا اقدامات انسان را در راستای وظیفه کشورها در پاسخگویی به معضلات این حوزه و انتفاع صحیح از آن را به نظم درآورد. همسویی جهانی در زمینه مدون نمودن و ایفای قوانین و ضوابط در مورد پاسداری از محیط زیست اساسی خواهد بود.

چنانچه ضوابط معینی در راستای پاسداری از محیط زیست چه در بعد داخلی و چه در سطح جهانی تکالیفی برای دولت ها به وجود می آورد، گرچه متون گوناگونی در این رابطه مدون شده، لکن بنا به استعمال فناوری نو ضروری خواهد بود تا ضوابط مرتبط با آن مورد تصویب قرار گیرد، ایضاً در قوانین اساسی دولت ها می بایستی به شکلی روشن قواعد در این مورد تدوین گردد و تکالیفی بر عهده کشورها گذاشته شود. تعهداتی که در این رابطه بر عهده کشورها نهاده شده را می توان در دو دسته تقسیم نمود:

۱- تعهدات سلبی: - تکلیف به مراعات حق بر محیط زیست پاک؛ - تکلیف به عدم تصویب ضوابط ناقض حق بر محیط زیست پاک.

۲- تعهدات ایجابی: - تکلیف به ضوابط و قواعد الزامی در حوزه حق بر محیط زیست؛ - تکلیف به ایفای ضوابط حق بر محیط زیست؛ - تکلیف به نشر بینش حق بر محیط زیست.

به عهده آقای دکتر علی مشهدی و مشاوره رساله به عهده آقای دکتر علی رضا آرش پور می باشد.

مشارکت نویسندگان

فاطمه سادات اجاق زاده محمدی: ارائه ایده، جمع آوری اطلاعات و تهیه منابع.

علی مشهدی و علی رضا آرش پور: نظارت و راهنمایی بر مقاله. نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می نمایند که هیچ گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده اند.

بیانیه هوش مصنوعی

در نگارش مقاله از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

References

1. Mirzadeh N, Sepehri Fard S. Engage the right of healthy environment and the right of health. *Journal of Islamic Human Rights Studies*. 2013; 2(4): 37-69. [Persian]
2. Mousavi MS. An Approach to the theory of The Right to the highest level of health attainable. *Legal Research Quarterly*. 2020; 23(89): 273-296. [Persian]
3. Baghban E, Qobadi F. Legal foundations obligations of governments in guaranteeing the human right to health. *Maragheh: The First National Conference on Health Promotion and Legal and Medical Challenges Facing It*; 2023. p.1. [Persian]
4. Javid E, Niavarani S. The Obligation of States to Guarantee the Right to Enjoyment of Medical Health Care in the Light of International Law with a Glimpse to the Evolution Scheme of Health System in Iran. *Legal Research Quarterly*. 2022; 25(97): 343-368. [Persian]
5. Hosseini SM, Mohammadi M. (2016). Analysis of the Right of Human to Environment. *Journal of Islamic Human Rights Studies*. 2017; 6(12): 127-159. [Persian]
6. KHOSHNEVIS M, PAJOOYAN J. The study of the role of development on the impact of environmental pollution on the human development index. *QEER*. 2016; 12(48): 33-61. [Persian]
7. Rezayi R. International Human Rights Perspective to the Right to the Healthy Environment. *Journal of Environmental Law*. 2019; 3(1): 28-35. [Persian]
8. Amir-Arjomand A, Mashhadi A. The right to clean air and related sanctions in Iranian and French law. *The Right to Clean Air and Related Sanctions in Iranian and French Law*. 2010; 9(2): 7-12. [Persian]
9. Anoukaha F. Le droit à l'environnement dans le système de Africain de protection de droit de l'homme. *Revue juridique et politique des états francophones Dschang*. 2003; 57(3): 267-288. [French]
10. Pathak RS. The Human Rights Svstem as a Conceptual Framework for Environmental Law in Weiss. *Environmental Change and International Law*. Tokyo: United Nations University Press; 1992. p.209.
11. Gormely WP. The Right to a safe and Decent Environment. *The Indian Journal of International Law*. 1988; 28(1): 1-32.
12. Shelton D. Human Rights, Environmental Rights and the Right to Environmental. London: Routledge; 1991. p.105.
13. Molaii Y. The thrd generaltion of human rights and right to healty environment. *Private Law Studies Quarterly*. 2009; 37(4): 273-296. [Persian]